Normalvisning

Direktoratet for **naturforvaltning**

Om disse nettsidene

Nærmere om bakgrunn og nasjonale mål m.m. for nettstedet "Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv" finnes her.

På denne siden kan du lese om:

- **Bakgrunn**
- **Nasjonale mål**
- **Om naturvennlig tilrettelegging**
- **Definisjoner og begreper**
- **Beslektede tema**

Bakgrunn

Tidlig på 1990-tallet ga Direktoratet for naturforvaltning (DN) ut to håndbøker med veiledning knyttet til ulike former for tilrettelegging i naturområder:

- Uteinformasjon i naturvern-, friluftslivs- og kulturminneområder, DN-håndbok 2 - 1991
- Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv, DN-håndbok 3 - 1993

Håndbøkene kom som et resultat av økt fokus på lokale friluftslivstiltak og behovet for å sikre at de fysiske tilretteleggingstiltakene ble gjennomført i et hensiktsmessig omfang, på de riktige stedene og med en naturvennlig fysisk utforming.

Naturvennlig tilrettelegging er fortsatt et aktuelt tema det er grunn til å ha oppmerksomheten rettet mot. Temaet har de siste årene blitt aktualisert gjennom et økt fokus på funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv og fysisk tilrettelegging i den sammenheng. Videre er det i løpet av de siste 10-15 årene gjennomført en rekke tilretteleggingstiltak både i byer, i strandsonen og på fjellet. Det foreligger etter hvert mange erfaringer som DN ønsker å videreformidle. Erfaringene formidles gjennom disse nettsidene og erstatter håndbøkene nevnt over.

Med disse nettsidene ønsker DN å bidra til:

- Presentere eksempler på gode naturvennlige tilretteleggingstiltak
- Inspirere til valg av naturvennlige løsninger når beslutning om tilrettelegging er tatt
- Økt fokus på naturvennlig tilrettelegging
- At håndboken blir et godt redskap i arbeidet med naturvennlig tilrettelegging og tilgjengelighet for alle

Primær målgruppe for nettsidene er ansatte og tillitsvalgte innen offentlig forvaltning, frivillige organisasjoner og andre som planlegger og gjennomfører tilretteleggingstiltak.

Arbeidet med nettsidene er gjennomført i samarbeid med bl.a. Statskog, Deltasenteret, Friluftsrådenes Landsforbund, Landslaget for park-, idrett- og friluftsanlegg og Reiselivsbedriftenes Landsforbund.

OPP

Nasjonale mål

Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv er et viktig element i gjeldende friluftslivspolitikk slik denne er trukket opp i St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – ein veg til høgare livskvalitet (Friluftslivsmeldingen). I Friluftslivsmeldingen er friluftsliv definert som "opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse". Det er presisert at friluftsliv i hovedsak omfatter ikke-konkurransepregede, ikke-motoriserte fritidsaktiviteter som drives på allment tilgjengelige, naturpregede områder. Meldingen peker på to viktige kjennetegn ved friluftslivsaktivitetene; at de er miljøvennlige og helsefremmende.

Det går fram av Friluftslivsmeldingen at sentrale utfordringer i dagens friluftslivspolitikk er knyttet til:

- Allemannsretten
- Attraktive arealer
- Motivasjon i befolkningen

Allemannsretten
Allemannsretten er en allmenn rett til ferdsel over annen manns grunn. Fremveksten av friluftslivet de siste hundre årene bygger på og er avhengig av denne retten til fri ferdsel i utmark. Friluftsloven av 1957 stadfester allemannsretten, og trekker opp en del andre hovedtrekk som friluftslivspolitikken bygger på. Friluftsloven setter også grenser og rammer for friluftslivet, dels av hensyn til grunneiere og til brukere og dels av hensyn til plante- og dyrelivet.

Allemannsretten er en helt sentral forutsetning for friluftslivet i Norge. Den bruken av norsk natur for friluftslivet representerer ville ikke vært mulig uten allemannsretten. Det å opprettholde allemannsretten, gjennom informasjon, bruk, gjennom å hindre misbruk osv. er derfor helt vesentlig for friluftslivet. De mulighetene og rettighetene til ferdsel og opphold som følger av allemannsretten er imidlertid ikke alene tilstrekkelig for å videreføre friluftslivet som en aktivitet for hele Norges befolkning. Samfunnsutviklingen har gitt nye og flere utfordringer bl.a. knyttet til arealdisponering og motivasjon for friluftsliv.

Attraktive arealer
Friluftslivet er avhengig av at det finnes attraktive arealer der en kan gå på tur, fiske, plukke bær, sykle, klatre, padle osv. Det innebærer:

- at arealene finnes/ikke er nedbygd
- at de er tilgjengelige for ulike brukergrupper og aktiviteter
- at de har kvaliteter som gjør dem attraktive for friluftsliv

Særlig i strandsonen og i og ved byer og tettsteder representerer nedbygging av områder en trussel mot friluftslivet og i alle typer områder er ivaretakelse av muligheten til å oppleve stillhet og ro, plante- og dyreliv viktige utfordringer.

I St.meld.nr.23 (2001-2002) "Bedre miljø i byer og tettsteder" understrekes og fremheves grønnstrukturen som en av fire hovedstrukturere som skal vektlegges i den fysiske planleggingen (de tre andre er utbyggingsmønsteret, transportstrukturen og senterstrukturen). Grønnstrukturen og de by- og tettstedsnære markaområdene utgjør svært verdifulle arealer for svært mange når det gjelder friluftsliv og annen fysisk aktivitet.

Det å gjøre områder og aktiviteter lettere tilgjengelig og å ivareta opplevelseskvaliteter gjennom naturvennlig fysisk tilrettelegging er i mange tilfelle nødvendig (særlig for tettstedsnære områder) for at aktuelle områder for friluftsliv skal være og oppleves som attraktive og bli brukt. I andre tilfelle er det tilsvarende viktig at områdene ikke er tilrettelagt. Disse nettsidene ser først og fremst nærmere på hvordan man kan opprettholde og skape attraktive arealer for friluftsliv gjennom naturvennlig tilrettelegging og herunder vurdering av hvilke områder som ikke skal tilrettelegges.

Motivasjon i befolkningen
Friluftsliv har avgjørende betydning for folks kontakt med naturen, og er viktig for å skape forståelse for natur, økologi og miljøvern. Gjennom positive naturopplevelser legges grunnlaget for miljøbevissthet og forståelse for de grenser som må settes for menneskenes bruk av naturen. Det er derfor en viktig del av miljøvernarbeidet å gi flest mulig mennesker sjansen til natur- og kulturopplevelser gjennom friluftsliv. Friluftsliv er også et viktig virkemiddel i forebyggende helsearbeid. For den enkelte utøver vil imidlertid egenverdien av friluftslivet, gleden og velværet ved aktivitetsutfoldelse og opplevelser i natur- og kulturlandskap være viktigst.

Deler av befolkningen er imidlertid i dag mer eller mindre fremmedgjort i forhold til naturen, og fremmedgjøring i forhold til natur er en av hovedutfordringene i miljøvernarbeidet. Flere barn og voksne mangler erfaring, evner og kunnskap for å kunne ferdes i naturen, og dette hindrer dem i å drive friluftsliv. Det å motivere og stimulere, drive veiledning og formidle kunnskap er derfor også viktige utfordringer i friluftslivsarbeidet.

Relevante stortingsmeldinger:

- **St.meld.nr.39 (2000-2001) "Friluftsliv – ein veg til høgare livskvalitet"**
- **St.meld.nr.23 (2001-2002) "Bedre miljø i byer og tettsteder"**

OPP

Om naturvennlig tilrettelegging

Med naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv mener vi alle de hensyn og tilpasninger som må gjøres for at tilretteleggingstiltak for friluftsliv, skal bidra til å ivareta opplevelseskvaliteter, føre til minst mulig miljøbelastning og ikke føre til unødige inngrep i naturmiljøet og kulturlandskapet. I dette ligger også at en vurderer om fysisk tilrettelegging er nødvendig og ønskelig.

Ved å bruke begrepet "naturvennlig tilrettelegging" ønsker miljøvernforvaltningen å sette søkelyset på kvalitetssikring, og gi råd om hvordan man kan ta nødvendig hensyn til naturmiljø og landskap og ivareta opplevelseskvaliteter. Naturvennlig tilrettelegging er et kvalitetskriterium for friluftslivstiltak og skal være veiledende i friluftslivsarbeidet fra overordnede beslutninger på nasjonalt nivå og til praktiske detaljer på lokalt nivå.

Bakgrunnen for å fokusere på naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv har to hovedformål:

- Legge til rette for økt friluftslivsaktivitet ved å gi tips og råd om hvordan man gjennom fysisk tilrettelegging på en god, naturvennlig måte kan minske barrierene for friluftsliv.
- Hindre at fysisk tilrettelegging og aktivitet forringer naturopplevelsen og fører til unødig slitasje og forstyrrelse på planteliv, dyreliv og kulturminner.

Arbeidet med fysisk tilrettelegging for friluftsliv har i seg et dilemma mellom på den ene siden å bevare natur- og kulturlandskap med minst mulig inngrep, og på den andre siden å legge til rette for at hele befolkningen skal kunne utøve friluftsliv. Det gjelder valg av områder som tilrettelegges, valg av tiltak og vektlegging av hvordan tiltakene utføres.

Overordnete miljøhensyn må være utgangspunktet for **om** vi tilrettelegger og **hvordan** vi velger å tilrettelegge. Hensynet til dyreliv, planteliv, landskap, vannmiljø og kulturminner vil av og til bli best ivaretatt ved **ikke** å tilrettelegge, av og til **ved** å tilrettelegge. Tilrettelegging kan bidra til å kanalisere ferdsel og aktivitet utenom sårbare plantesamfunn, viltområder og kulturminner og kan bidra til å hindre uheldig slitasje og forstyrrelse. Kanaliseringstiltak i form av stier og turveger kan bidra til å unngå ulemper for grunneiere og andre rettighetshavere, og oppsett av toaletter og etablering av renovasjonsordninger kan forhindre forsøpling. Gjennomført på rett måte kan også tilrettelegging og kanalisering bidra til å ta vare på naturopplevelsen i et område.

Til tider kan det herske usikkerhet omkring miljøkonsekvensene av de tiltakene som vurderes satt i verk. I hovedsak er bruk av arealer til friluftslivsformål en arealbruk der områdene ivaretas som naturområder med sitt opprinnelige plante- og dyreliv. På områder med omfattende tilrettelegging blir imidlertid naturen delvis omdisponert. Når tilrettelegging vurderes er det viktig å ha "føre-var-prinsippet" som rettesnor. Kanskje bør tiltaket sløyfes, kanskje bør vi innhente mer informasjon før vi setter i gang, eller det kan være mulig å prøve seg fram i mindre skala.

Tilrettelegging for friluftsliv må skje innenfor naturens tålegrenser, slik at friluftslivet utøves innen rammene av en bærekraftig utvikling, hvor også kulturminnehensynene er ivaretatt. I et bredt miljøperspektiv betyr dette at en i friluftslivsarbeidet også er seg bevisst den totale ressursbruk, transportbehov og forurensningsproblematikk.

OPP

Definisjoner og begreper

Begrepene er sortert alfabetisk

Differensiert tilrettelegging:	Tilrettelegging for ulike formål og ulike brukergrupper innenfor det samme området. For eksempel turvei egnet for rullestol i en del av området, mens treningstrase for rulleski i en annen del.
Informasjonstavle:	Informasjonsplakat satt opp på tavle.
Informasjonsplakat:	Oppslag i stort format med forholdsvis omfattende informasjon i form av kart,

	bilder, tekst,logoer etc.
Naturvennlig tilrettelegging:	Med naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv menes tilrettelegging som gir minst mulig miljøbelastning, medfører minst mulig inngrep i naturmiljøet og kulturlandskapet og som ivaretar kvaliteten på friluftslivsopplevelsen. I dette ligger også at vi vurderer om fysisk tilrettelegging er nødvendig og ønskelig.
Skilt:	Mindre oppslag som består av et symbol/logo og/eller enkel tekst eller navn (parallell til vegskilt)
Skilting:	Samlebegrep for fysiske tiltak som informasjonstavler, skilt og merking i terrenget.
Skiløyper:	Skiløyper er traseer for ferdsel på ski som er ryddet for vegetasjon. Grunnen kan være opparbeidet i større eller mindre grad. De er vanligvis merket.
Sonering:	At områder deles inn i soner som sier noe om grad av tilrettelegging. En kan for eksempel se for seg en nærsone til bebyggelse med stor grad av tilrettelegging for friluftsliv, en sone med noe lettere tilrettelegging og en tredje soner hvor det ikke skal forekomme tilrettelegging.
Tavle:	Stativ, ramme eller lignende.
Tilrettelegging:	Tilrettelegging kan være fysiske tiltak som stier og løyper og merking av slike, løypepreparering, rasteplasser, bålplasser, utsiktssteder, badeplasser mm. Tilrettelegging kan også være informasjon ute med tavler, skilting, trykt informasjon som brosjyrer, håndbøker, kart, og det kan være elektronisk informasjon på internett. Parkeringsplasser og brøyting av slike kan også sees på som et tilretteleggingstiltak. Tilrettelegging kan også være å etablere kollektivtransport og båtforbindelser. Enda kan denne lista gjøres lenger.
Turstier:	Turstier er traseer for ferdsel til fots som er ryddet for vegetasjon, men uten eller med liten grad av opparbeidelse av grunnen. De er vanligvis merket.
Turveger:	Turveger er traseer for ferdsel til fots, eventuelt med sykkel, rullestol, barnevogn eller lignende, som er ryddet for vegetasjon. Turveger er vanligvis merket. Grunnen er godt opparbeidet, med et toppdekke som gir jevn overflate.
Universell utforming:	Universell utforming betyr at produkter, byggverk og uteområder som er i alminnelig bruk, skal utformes på en slik måte at alle mennesker skal kunne bruke dem på en likestilt måte så langt det er mulig uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

OPP

Beslektede tema

Her gis en kort beskrivelse av annet relevant materiale som kan gi inspirasjon, tips og råd til naturvennlige tilretteleggingstiltak.

Tilretteleggingstiltak på nett
Friluftsrådenes Landsforbund presenterer i sin "Lilla perm" en rekke tilretteleggingstiltak på nett. Hvert tiltak ledsages av flere bilder og evt. arbeidstegninger med beskrivelse. Dette nettstedet gir med andre ord en mer detaljert beskrivelse av hvordan tilretteleggingstiltakene kan gjennomføres. Dersom du er interessert i å få tilgang til dette materiale må du kontakte Friluftsrådenes Landsforbund da man må ha passord for å få tilgang til nettsiden.

- **Friluftsrådenes Landsforbund**

Turveier, turstier og turløyper (ski)
Kultur- og kirkedepartementet arbeider med en revidering av håndbok "Stier, løyper og turveier" som kom i 1991. Håndboken vil bli tilgjengelig på Kultur- og kirkedepartementet sine nettsider i løpet av høsten 2006.

- **Kultur- og kirkedepartementet**

OPP